

ZPRÁVA

Národního ústavu lidové kultury za rok 2011

o naplnění Rozhodnutí MK ze dne 11. 2. 2011 o poskytnutí institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace na základě zhodnocení jí dosažených výsledků ve smyslu ustanovení § 4 odst. 2, písm. a) zákona č. 130/2002 Sb.

Příjemce podpory: Národní ústav lidové kultury
Zámek č. 672
696 62 Strážnice
IČ: 00094927
zastoupený: PhDr. Janem Kristem, ředitelem
(dále jen NÚLK)

Poskytovatel podpory:
Ministerstvo kultury
Maltézské nám. 1
118 11 Praha 1
IČ: 00023671
(dále jen MK)

Naplnění cíle v roce 2011 - výstupy

Plán výzkumných aktivit pro rok 2011 navázal na ukončené výzkumné záměry NÚLK a dlouhodobou koncepci rozvoje výzkumu a vývoje. V roce 2011 řešil NÚLK z institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj naplnění níže uvedených cílů:

- 1. Identifikace a dokumentace tradiční lidové kultury v ČR – vytvoření a vydání metodického pokynu pro zpracování dotazníkového výzkumu pro krajská pracoviště pověřená péčí o tradiční lidovou kulturu na základě Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu.**

Garant úkolu: Mgr. Jan Blahůšek, Mgr. Markéta Lukešová

Záměrem Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu byla celoplošná dotazníková dokumentace tradiční lidové kultury u lokálních autorit ve všech krajích České republiky, která byla realizována v letech 2006 – 2010. Jednotlivé výzkumy obsahující statistickou analýzu dat byly vyhodnoceny v závěrečných zprávách souhrnně za celou ČR i v dílčích

zprávách za jednotlivé kraje. Cílem navrhované výzkumné aktivity bylo vytěžení uvedeného výzkumu, který během pěti let identifikoval současnou podobu tradiční lidové kultury na území našeho státu. Získané výsledky jsou zaměřeny především na existenci významných statků, ale také na prvky ohrožené zánikem.

Cílem vydané publikace je poukázat na možnost pokračování uvedených identifikačních výzkumů a jejich realizaci na menších územních celcích nebo v konkrétních lokalitách. Jejich smyslem je redokumentace a hlubší tematická dokumentace založená na srovnávací metodě. Nejvýznamnější prvky současné tradiční a lidové kultury mohou být podle předloženého metodického pokynu navrženy k zápisu do Seznamu nemateriálních statků tradiční a lidové kultury České republiky, stejně tak do obdobných seznamů krajských, jejichž existenci předpokládá stávající znění Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice na léta 2011–2015. Jako metodický návod bude zájemcům o tuto problematiku sloužit ukázková nominace kulturního statku slovácký verbuňk, který byl do Seznamu nemateriálních statků tradiční a lidové kultury České republiky zapsán v roce 2009. Výzkumy současné podoby tradiční lidové kultury se mohou rovněž zaměřit i na lidová řemesla a jejich nositele. Výsledky je možné využít pro systematickou dokumentaci, prezentaci, šíření a uchování tradičních technologií a know-how řemeslníků. Výsledkem takové dokumentace může být nominace na ocenění ministerstva kultury Nositel tradice lidových řemesel, který je od roku 2001 každoročně udělován až pěti vybraným řemeslníkům z České republiky. Poslední kapitola vydané publikace se proto zabývá právě touto problematikou a přináší metodický pokyn pro zpracování návrhu na udělení titulu i jednu vzorovou nominaci. Autory publikace jsou Jan Blahůšek a Markéta Lukešová.

Výstup: publikace

Blahůšek, J., Lukešová, M.: Metodika identifikace a dokumentace tradiční lidové kultury v České republice v kontextu Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu na léta 2011–2015. Strážnice 2011, 219 s. ISBN 978-80-87261-69-9

2. Nehmotné kulturní dědictví České republiky – redokumentace vesnických masopustních občůzek a masek na Hlinecku, publikace a DVD „Vesnické masopustní občůzky a masky na Hlinecku“.

Garant úkolu: Mgr. Jan Blahůšek, PhDr. Ilona Vojancová

V první polovině roku 2009 byly masopustní občůzky a masky na Hlinecku zapsány do Seznamu nemateriálních statků tradiční a lidové kultury České republiky. Mezivládní výbor UNESCO pro zachování nemateriálního kulturního dědictví zapsal dne 16. 11. 2010 kulturní statek Vesnické občůzky a masky na Hlinecku do Reprezentativního seznamu nemateriálního kulturního dědictví lidstva, který byl zřízen na základě UNESCO Úmluvy o zachování nemateriálního kulturního dědictví. Jedním z opatření v managementplánu k uchování statku, který byl součástí nominace, je redokumentace statku, doplňující výzkum a vydání publikace o zapsaném kulturním statku. Vzhledem k pozornosti UNESCO o zapsané kulturní statky tak učinil NÚLK v česko - anglickém znění. Publikaci bude tedy možné využít i při prezentaci statku v zahraničí. Text samotné nominace je doplněn obecným pojednáním o projektech UNESCO v oblasti nehmotného kulturního dědictví. Publikace obsahuje rovněž etnologickou studii o masopustních občůzkách na Hlinecku. Autory textů jsou Jan Blahůšek a Ilona Vojancová. Publikace je doplněna o fotografie a jazykové verze (české, anglické)

doprovodných audiovizuálních dokumentů, které pro potřeby nominační procedury zpracovala Agentura Rudolf Chudoba z Brna.

Národní ústav lidové kultury jako pracoviště pověřené odborným vedením agendy týkající se participace ČR na realizaci opatření uvedené Úmluvy o zachování nemateriálního kulturního dědictví již vydal publikaci o slováckém verbuňku, který byl do seznamu UNESCO zapsán v roce 2005. Počítá se s rozšiřováním této ediční řady, která přispívá k prezentaci nejvýznamnějších českých statků zapsaných do Reprezentativního seznamu nemateriálního kulturního dědictví.

Výstupy: monografie s doprovodným audiovizuálním dokumentem na DVD, dvojjazyčné vydání (čeština, angličtina),

Blahůšek, J., Vojancová, I.: Vesnické masopustní obchůzky a masky na Hlinecku. Strážnice 2011, 144 s. ISBN 978-80-87261-71-72

3. Proměny Slovácka – dokončení výzkumu sociologicko-etnologického obrazu vývoje regionu Slovácka pro vydání publikace „Proměny Slovácka“. **Garant a řešitel úkolu: PhDr. Josef Jančář, CSc.**

Výsledkem výzkumné aktivity je publikace *Proměny Slovácka* (Lidová kultura od feudálního poddanství k postmodernímu společenství) autora Josefa Jančáře, která v odborné zkratce postihuje proměny výrazného etnografického regionu, opírá se o množství dostupných pramenů a mimořádné osobní zkušenosti a znalosti.

Publikace je jedním z výstupů z dlouhodobého výzkumu NÚLK, nazvaného Lidová kultura v kulturním vývoji České republiky. Po předchozích výstupech v podobě odborných symposií a z nich vydaných sborníků představuje publikace *Proměny Slovácka* komplexní obraz vývoje lidové kultury ve vybraném regionu. Na základě dnes už klasické etnologické metody „zúčastněného pozorování“ vznikla práce, která na historickém pozadí objasňuje dnešní stav tradiční lidové kultury a využívání jejích prvků k soudobým kulturním aktivitám na Slovácku, pokládaném mnohdy za region s dosud nejživějšími projevy lidových tradic.

Publikace je příspěvkem k realizaci kap. 4.3 (a obsáhlým angl. resumé i kap. 4. 4) Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu podle Usnesení vlády č. 11/2011. Může sloužit i jako metodický podnět k obdobnému výzkumu v jiných regionech České republiky. Členění publikace vychází z metodiky, používané UNESCO v duchu Doporučení k ochraně tradiční a lidové kultury z roku 1989 a zejména z Úmluvy o zachování nemateriálního kulturního dědictví z roku 2003, které člení lidovou kulturu na hmotnou a nehmotnou.

Obsah publikace *Proměny Slovácka* sleduje obě vzájemně se podmiňující kategorie tradiční lidové kultury v historických proměnách posledních dvou století. V kapitole o lidové kultuře hmotné se zabývá především tradičním zemědělským hospodařením, lidovou výrobou a bydlením. Podstatným přínosem je zejména kapitola o lidové nehmotné kultuře, zachycující na historickém pozadí její současné využívání. Ukazuje, že prvky nehmotné lidové kultury se adaptovaly do moderní kultury a procesy této adaptace jsou předmětem výzkumů soudobé etnologie. Dokládá také jak různě transformované zvyky a obyčeje a tvůrčím způsobem zpracovávané písně a tance se stávají nejenom součástí kulturních aktivit současnosti, ale i jak přispívají k lepšímu chápání a oceňování kulturního dědictví. Cenným doplňkem knihy je obsáhlý seznam vlastivědné i odborné etnografické literatury pro zájemce o podrobnější studium vývoje lidové kultury na Slovácku. Publikace byla vydána v červnu 2011.

Výstup: odborná publikace, fotodokumentace

Jančář, J.: Proměny Slovácka. Strážnice 2011, 142 s. ISBN 987-80-87261-48-4

4. Lidová řemesla – dokumentace tradiční řemeslné výroby – technologie zpracování mědi (měditepectví), odborná publikace a DVD.

Garant úkolu: *Mgr. Martin Šimša, řešitelka: doc. PhDr. Alena Křížová, Ph.D.*

Záměrem výzkumu byla dokumentace činnosti vybraných měditepeckých dílen (archivní výzkum), dokumentace základního sortimentu a tvarosloví výrobku i specifických technologií a měditepeckých výrobních postupů. Zároveň byla provedena filmová dokumentace současné podoby měditepecké technologie. Dokumentace tradiční řemeslné výroby a její produkce, technologie řemeslné výroby a jednotlivých osobností, které jsou nositeli tradičního řemesla, je dlouhodobý výzkumný úkol, kterému se NÚLK věnuje několik let pod názvem „Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v ČR“. Dokumentace je zaměřena především na zanikající technologie řemeslné výroby.

Výzkumný projekt *Práce z kovu – měditepectví*, uskutečněný v roce 2011, vychází z dlouhodobého plánu přijatého na jednání redakční rady (Mgr. Daniel Drápala, Ph.D., PhDr. I. Frolec, R. Chudoba, Mgr. Petra Hrbáčová, PhDr. J. Krist, Mgr. M. Šimša, PhDr. V. Ondrušová, PhDr. A. Vondrušková) projektu *Lidová řemesla a lidová umělecká výroba* v únoru 2010.

Práce se soustředila na zmapování technologie, která doposud stála na okraji zájmu, a zabývalo se jí jen několik málo badatelů. V průběhu výzkumu se podařilo dokumentovat technologie zpracování mědi kováním a tepáním, sortimentu výrobků, organizaci výroby a její historii. Dokumentace výroby proběhla v Měditepeckém ateliéru Zbyňka Pechála v Jilešovicích u Opavy.

Mědikovci byli součástí smíšených cechů nebo byli jednotliví řemeslníci na venkově přidružení k větším městům. Široký sortiment pak vznikal buď na přímou zakázku, nebo se od počátku novověku nabízel na jarmarcích. V měšťanských domácnostech se využívaly kuchyňské potřeby, jako např. pánve, hrnce, rendlíky, kotlíky, formy na pečení, hmoždíře, na venkově našly uplatnění především konve na vodu a kotle na vaření a na praní prádla. V průběhu 19. století se měditepecká výroba soustřeďovala na zhotovování speciálních zařízení pro barvírny, škrobárny, pivovary, lihovary, cukrovary a také kotle pro veřejné prádelny. Díky svému ušlechtilému vzhledu byla měď používána také pro dekorativní předměty ve veřejných prostorách; lampy, vázy, žardiniéry a popelníky zdobily hotely a restaurace. Při práci s mědí se používá několik technologií: lití, kování, soustružení a tepání, a proto se v pramenech a v literatuře objevují různé názvy pro řemeslníky, jako např. mědilijci, mědikovci a měditepci, ale též podle sortimentu kotláři, svícníci, pánevníci apod.

Výstupy: odborná publikace, filmový dokument na DVD, fotodokumentace, sbírkové předměty

Křížová, A.: Práce z kovu VII., 5. část, měditepectví. Strážnice: NÚLK, 2011. 90 s. (s přílohou DVD) ISBN 978-80-87261-73-6

5. Mužské soukenné kalhoty – nohavice v západních Karpatech, dokumentace a výzkum rozšíření, původu a vzniku mužské oděvní součástky – soukenných kalhot v prostoru západních Karpat.

Garant úkolu: Mgr. Martin Šimša

Výzkum byl zaměřen na identifikaci existujících dokladů, získání poznatků o rozšíření, původu a vzniku mužských soukenných kalhot - nohavic - na území západních Karpat – Česká republika, Slovensko a Polsko.

Na základě rozboru dosavadní literatury a výzkumných zpráv byla zpracována pracovní hypotéza, předpokládající existenci dvou typů soukenných kalhot s odlišnou konstrukcí, vývojem a územním rozšířením. Oba typy kalhot byly následně dokumentovány v textilních sbírkách předních muzeí – Etnografický ústav MZM Brno, Etnografické muzeum SNM v Martine (SR), Národní etnografické muzeum ve Varšavě (Polsko) atd. Stříhové konstrukce a způsob výroby byly zkoumány v archivu terénní dokumentace ÚLUV v Bratislavě (SR). Vybrané typy soukenných kalhot byly fotograficky a kresebně zdokumentovány a podrobeny konstrukčnímu rozboru, na jehož základě bylo provedeno zakreslení stříhu. Rozborem získaných stříhových konstrukcí bylo zjištěno, že na zkoumaném území existují nikoli dva, ale tři typy soukenných kalhot.

Získané informace byly shrnuty do případové studie, v níž jsou formulovány základní postuláty o konstrukčních a materiálových typech, jejich územním rozšíření, vnitřních vztazích a návaznosti na přílehlé kulturní areály.

Dosavadní představy o genezi dlouhých soukenných kalhot v Evropě předpokládaly jejich vznik ve středověku, kdy došlo ke spojení dvou samostatných nohavic. Rozbor stříhových řešení, vyskytujících se v minulosti na území Karpat naznačuje, že se jednalo nikoli o jeden, ale minimálně o dva typy s odlišným geografickým rozšířením i historickým vývojem. Kalhoty se zadním vedením švů, jejichž výskyt je omezen na lokality v Beskydech a jejich podhůří, vykazují značnou míru shody s pozdně středověkými celistvými kalhotami, které se v Evropě rozšířily v průběhu 16. století. Jejich výskyt v tomto okrajovém území je s největší pravděpodobností posledním pozůstatkem dříve plošného rozšíření, které bylo jinde převrstveno krátkými, pod kolena sahajícími kalhotami. Zde však díky úzkým kontaktům se sousedním karpatským územím a jeho oděvní kulturou přežilo až do počátku 20. století.

Druhá konstrukční varianta má oproti tomu švy vedené po bocích a vzadu má příčné sedlo. Setkáváme se s ní na většině území západních a středních Karpat, rozprostírajících se na území Slovenska a Polska s přesahy do Slezska a na Moravu. Prostřednictvím charakteristických stříhových detailů – boční švy, příčné sedlo, dva rozparky v pase kalhot – však dokážeme její výskyt vysledovat až do rumunské Transylvánie, kde se nacházejí jak konstrukčně jednodušší varianty, tak i vývojově předcházející typy.

Výstupy: studie v zahraničním recenzovaném časopise, dokumentace vybraných typů kalhot – foto, kresby, stříh, mapa rozšíření.

Šimša, M.: Soukenné kalhoty v západních a středních Karpatech - konstrukční východiska, stříhy a jejich vývoj. Zborník Slovenského národného múzea v Martine, Etnografia 52, roč. CV – 2011, s. 28-64.

6. Dokumentace a analýza způsobů prezentace tradiční lidové kultury v muzeích v přírodě.

Cílem úkolu byla dokumentace a analýza způsobů prezentace tradiční lidové kultury v muzeích v přírodě. Muzea v přírodě jsou jednou z nejdůležitějších institucí, které zprostředkovávají poznatky o tradiční lidové kultuře širokému spektru návštěvníků.

V roce 2011 byla realizována první etapa dvouletého projektu Způsoby prezentace tradiční lidové kultury v muzeích v přírodě. Projekt si klade za cíl věnovat se především průvodcovské službě. Prostřednictvím návštěv muzeí v přírodě v České republice rozšířit znalosti o tradiční lidové kultuře v rámci průvodcovské služby a také zkvalitnit práci s dětským návštěvníkem v programech určených pro školy. Smyslem projektu je dokumentace a analýza způsobů prezentace tradiční lidové kultury v muzeích v přírodě za účelem získání podkladů pro vytvoření metodiky. Byly realizovány dvě studijní cesty pro průvodce do Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm a Souboru lidových staveb Vysočina - Veselý Kopec. Ve dnech 11. – 12. 9. 2011 proběhl dvoudenní pracovní seminář Setkání s tradicí I., kde se průvodci seznámili jak s teoretickou, tak s praktickou částí jejich práce. Součástí semináře byla také přednáška Mgr. Vlastimila Ondry o práci s dětmi v zájmových kroužcích a školním prostředí. Další seminář nesl název Setkání s tradicí II. a uskutečnil se 7. 10. 2011 v prostorách Muzea vesnice jihovýchodní Moravy. Zde se setkali průvodci s vybranými školními třídami - jednou z vesnice (Bánov) a další z města (Brno). Cílem semináře bylo především podtrhnout zážitkový potenciál dětí – přiblížit jim tradiční lidovou kulturu prostřednictvím aktivního se zapojení do řemeslných činností a přimět děti k samostatnému objevování i zkoumání této problematiky. Seminář (workshop) byl dalším krokem k získání a ověření nového způsobu prezentace a vytvoření speciálních programů pro školní mládež. V měsíci prosinci byla realizována studijní cesta zaměřená na vánoční programy v muzeích v přírodě na Veselém Kopci a v Zubrnících. V rámci diskusního fóra Umělecké vzdělávání, které proběhlo 22. - 23. 9. 2011 v Praze, byl přednesen příspěvek Úloha Národního ústavu lidové kultury v procesu vytváření pozitivního vztahu dětí k lidové kultuře.

Výstupy:

- workshop v MVJVM Strážnice „Setkání s tradicí I.“ pro průvodce 11. - 12. 9. 2011,
- workshop v MVJVM Strážnice „Setkání s tradicí II.“ pro vybrané třídy 7. 10. 2011,
- příspěvek „Úloha Národního ústavu lidové kultury v procesu vytváření pozitivního vztahu dětí“ v rámci diskusního fóra Umělecké vzdělávání, Praha 22. - 23. 9. 2011.

Personální zajištění výzkumných aktivit

Seznam zaměstnanců, kteří se podíleli na dlouhodobém koncepčním rozvoji výzkumné organizace Národního ústavu lidové kultury v r. 2011

PhDr. Josef Jančář, CSc.	úvazek 0,1 /únor – červen 2011/
PhDr. Ilona Vojancová	úvazek 0,1 /únor – červenec 2011/
Marie Káčerová	úvazek 1,0 /březen – srpen 2011/
Romana Krejčová	úvazek 1,0 /říjen – prosinec 2011/
Mgr. Lenka Havlíková	úvazek 1,0 /říjen – prosinec 2011/

V průběhu plnění aktivit došlo k personální změně u paní M. Káčerové z důvodu ukončení pracovního poměru na její žádost k 31. 8. 2011. Funkce byla obsazena R. Krejčovou a Mgr. Lenkou Havlíkovou na období říjen – prosinec 2011.

Na plnění plánových úkolů se v rámci spoluúčasti NÚLK na koncepčním rozvoji výzkumné organizace podíleli zaměstnanci, jejichž úvazek není v nákladech uveden (řešitelé: Mgr. Jan Blahůšek, Ph.D., Mgr. Martin Šimša, Mgr. Markéta Lukešová; Eva Rýpalová).

Financování aktivit

<u>Institucionální podpora celkem</u>	1 580 tis. Kč
z toho osobní náklady	392 tis. Kč
další provozní náklady	1 188 tis. Kč

NÚLK pravidelně předával poskytovateli čtvrtletní vyúčtování nákladů, celkové vyúčtování je předkládáno samostatně.

Návrh na zařazení výsledků do RIV12

Kód J (článek v odborném periodiku)

Šimša, M.: Soukenné kalhoty v západních a středních Karpatech - konstrukční východiska, stříhy a jejich vývoj. Zborník Slovenského národného múzea v Martine, Etnografia 52, roč. CV – 2011, s. 28-64

Kód B (odborná publikace)

Blahůšek, J., Lukešová, M.: Metodika identifikace a dokumentace tradiční lidové kultury v České republice kontextu Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu na léta 2011–2015. Strážnice 2011, 219 s. ISBN 978-80-87261-69-9

Blahůšek, J., Vojancová, I.: Vesnické masopustní obchůzky a masky na Hlinecku. Strážnice 2011, 144 s. ISBN 978-80-87261-71-72

Jančář, J.: Proměny Slovácka. Strážnice 2011, 142 s., ISBN 987-80-87261-48-4

Křížová, A.: Práce z kovu VII., 5. část, měditepectví. Strážnice 2011, 90 s. (s přílohou DVD) ISBN 978-80-87261-73-6

Kód W (uspořádání workshopu)

*Workshop v MVJVM Strážnice „Setkání s tradicí I.“ pro průvodce 11. - 12. 9. 2011.
Workshop v MVJVM Strážnice „Setkání s tradicí II.“ pro vybrané třídy 7. 10. 2011.*

Ve Strážnici dne 12. 12. 2011

PhDr. Jan Krist
ředitel NÚLK

